

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Översättarprogrammet
Institutionen för språk och litteraturer, källspråk spanska

Från *h* till *e*
Översättning av ordlekar i Enrique Jardiel Poncelas roman
Amor se escribe sin hache

Anna Almqvist

Självständigt arbete, 15 högskolepoäng
Översättarutbildning 2, ÖU2200, Masterutbildning
VT 2011
Handledare: Ingmar Söhrman
Examinator: Iah Hansén

Sammandrag

I detta arbete analyseras översättningar av ordlekar i skönlitteratur, och fokus ligger på Enrique Jardiel Poncelas roman *Amor se escribe sin hache*, publicerad 1929. Studien är indelad i tre analysdelar, varav den första delen behandlar neologismer, associationer, zeugman och likheter mellan ordklasser, den andra visar tendenser i översättningar av homonymer, medan den tredje och sista tar upp svårigheten med att översätta ett kapitel som i sig är en enda lång ordlek och som dessutom är mycket viktigt för bokens slutpoäng. I den sista delen diskuteras även problemet med bokens titel, som även den är en ordlek.

Två teorier har applicerats på studien i syfte att se om de på något sätt kan hjälpa översättare att lösa problemet med översättning av ordlekar. Bistra Alexieva talar om ”domänkrockar” och menar att det är dessa olika krockar som ger upphov till det komiska, vilket innebär att man som översättare måste ta hänsyn till vilka domänkrockar som fungerar i målspråket för att lyckas med ordleken. Dirk Delabastita sätter istället upp en punktlista som översättaren kan följa. För varje ordlek bör man ta ställning till vilken punkt man vill och kan följa för att i största möjliga mån bevara den ursprungliga ordleken.

Alexievas teori var till störst hjälp i den första analysdelen och slutsatsen som kunde dras utifrån detta var att denna teori kanske framförallt fungerar som en guidning i de fall där översättaren funderar på om det kan vara så att ordleken inte fungerar på målspråket just för att de domäner som används inte är lämpliga.

Delabastitas punktuppställning var en stor tillgång då ett försök till generalisering gjordes vad gäller översättning av homonymer. Av 14 exempel var det i fem fall möjligt att behålla ordleken och i sex fall kunde delar av innehållet i dem behållas för att skapa nya ordlekar. Detta visade på att just homonymer är lättare att generalisera än övriga ordlekar, och mitt råd är man försöker göra dessa två val och använda andra tillvägagångssätt endast om dessa inte fungerar.

Vad gäller det sista avsnittet utnyttjades ingen av de två teorierna. Det resultat som framgick av analysen var att om en ordlek ska behållas genom ett helt kapitel bör fokus ligga på en röd tråd. Man bör ställa sig frågorna: Vad har författaren för budskap? Finns det en viss stil som ska återges? Finns det liknande ord/ordlekar i svenskan som fungerar? I den översättning jag själv gjorde låg fokus på att hitta ord som i så stor utsträckning som möjligt hade samma innehåll som de i originalet och därmed kunde jag i mångt och mycket följa författarens röda tråd i originaltexten.

Nyckelord: Översättning, andra 27-generationen, Enrique Jardiel Poncela, ordlekar, homonymer.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Metod och material	3
1.3	Syfte och hypotes	4
1.4	Disposition	4
2	Litterär humor i 1920-talets Spanien	6
2.1	Enrique Jardiel Poncela och <i>Amor se escribe sin hache</i>	7
3	Översättning av ordlekar	10
3.1	Alexieva om kulturella problem vid översättning av ordlekar	10
3.2	Delabastitas åtta punkter vid översättning av ordlekar	12
4	Analys av ordlekar i <i>Amor se escribe sin hache</i>	14
4.1	Neologismer, associationer, zeugman och likheter mellan ord	15
4.2	Homonymer	18
4.3	Bokens titel och slutpoäng	22
5	Resultat och diskussion	26
	Käll- och litteraturförteckning	29
	Källa	29
	Litteratur	29

Bilaga 1: Ordlekar i *Amor se escribe sin hache* och exempel på lösningar

Bilaga 2: Översättning av sista kapitlet i *Amor se escribe sin hache*

1 Inledning

Vid översättning av humoristisk skönlitteratur finns det än mängd aspekter att beakta. Det är först och främst viktigt att ställa sig frågan vad som är författarens personliga stil och vad som snarare återspeglar den sociokulturella kontext boken skrivits i. Som vi kommer att se i denna studie är det inte sällan den personliga stilen påverkas av en bakomliggande humoristisk tradition. För att kunna göra en bra översättning är det nödvändigt att förstå denna typ av humor och att sortera ut de drag i texten som är viktiga för att stilen ska kunna bevaras.

Vad gäller sociokulturella skillnader är det naturligtvis så att detta problem uppstår oavsett när boken skrevs, men problemet blir allt större ju längre bort från den sociala kontexten vi kommer. Det är nog så svårt att återge de skillnader som råder idag, med olika seder, politiska klimat och även en kulturs interna humor. Rör det sig då om en text skriven exempelvis hundra år tillbaka i tiden kan det vara än svårare för en läsare av en översättning att sätta sig in i den kulturella miljö författaren till originalet rörde sig i. Frågan är om vi till fullo ens förstår den miljö en svensk författare levde i för hundra år sedan.

När det handlar om äldre texter stöter man dessutom på uppenbara problem såsom ålderdomliga ord och verbformer. Ålderdomliga ord har vi förvisso även i svenskan, men det kan vara svårt att använda dem på rätt sätt eftersom vi inte är vana vid att höra och läsa dem och samma sak gäller för de ofta utdöda verbformerna.

Fokus i detta arbete ligger emellertid på just humor i skönlitteratur, och den bok som kommer att analyseras heter *Amor se escribe sin hache* (Kärlek stavas inte med h), skriven av spanjoren Enrique Jardiel Poncela år 1928 (utgiven 1929). Boken finns inte utgiven på svenska.

1.1 Bakgrund

För alla läsare av *Amor se escribe sin hache* är det tydligt att författaren tagit sig stora språkliga friheter. Det är dock viktigt att ha i åtanke att boken skrevs under en period då den litterära humorn i Spanien hade en glansperiod och många av de stora författarna utvecklade egna humor-

genrer. Exempelvis var en av Jardiel Poncelas vänner, Ramón Gómez de la Serna, en av dåtidens stora humorister och känd för att ha skapat en egen genre: *greguerías*.

Greguerías innebär enligt Gómez de la Serna själv (Papel en blanco, [www]) en blandning av humor och metaforer, men det kan också handla om tankar som verkar komma från ingenstans.

På Mundocitas ([www]) förklarar man att:

De [dvs. greguerías] består av korta fraser av aforistisk karaktär, vilka inte har för avsikt att ge uttryck för någon typ av levnadsregel eller sanning, utan med ironi och humor ger ovanligt vinklade skildringar av vardagliga verkligheter genom fyndiga uttryck, ändringar av fasta uttryck och lekar med koncept eller fonetik. (Min översättning)¹

Ett exempel på greguería är: ”Regnbågen är det band som Naturen sätter på sig efter att ha tvättat sig om huvudet” (El papel blanco [www], min översättning)², där Gómez de la Serna blandar abstrakta och konkreta begrepp.

Detta är något man kan känna igen i *Amor se escribe sin hache* då Jardiel Poncela med jämna mellanrum lägger in kommentarer inom parentes och i fotnoter, där han uttrycker åsikter som oftast inte har något som helst med situationen att göra (2004:139):

Apropå det skulle man kunna nämna fallet med den där sotaren från New York som föll ner på gatan när han höll på att sätta fast en skorsten på ett tak. Detta har såklart inget med det föregående att göra, men man skulle kunna nämna det. (Min översättning)³

Sådana inlägg är naturligtvis inget som skapar några större problem vid översättningen, men det är ett bra exempel på den jargong som genomgående används i boken. Detta drag tillsammans med ordlekarna bygger upp den humoristiska ton Jardiel Poncela vill förmedla till sina läsare. Hela boken är i själva verket en parodi på kärleksnoveller (se

¹ Consisten en frases breves, de tipo aforístico, que no pretenden expresar ninguna máxima o verdad, sino que que [sic] retratan desde un ángulo insólito realidades cotidianas con ironía y humor, a base de expresiones ingeniosas, alteraciones de frases hechas o juegos conceptuales o fonéticos.

² El arco iris es la cinta que se pone la Naturaleza después de haberse lavado la cabeza.

³ A propósito de esto, podría citarse el caso de aquel fumista de Nueva York que, estando poniendo una chimenea en un tejado, se cayó a la calle. Claro que no tiene nada que ver con lo anterior, pero se podía citar ese caso.

avsnitt 2.1 nedan) och författaren har använt språkliga effekter för att driva denna parodi till sin spets.

Det är emellertid framförallt ordlekarna som skapar en svår situation för översättaren. Till att börja med skapar redan titeln ett näst in till olösligt problem då en svensk direktöversättning inte säger läsaren någonting alls. Att *kärlek* inte stavas med h är fullt begripligt för en svensk, men för en spanjor är det inte lika självklart, då ett spanskt **h** inte uttalas och *amor* (kärlek) lika gärna skulle ha kunnat stavas *hamor*.

Att byta titel helt är inte heller det ett alternativ i detta fall, då hela boken i slutändan bygger på just denna ordlek. I sista kapitlet räknar en vän till en av huvudpersonerna upp de saker i livet som verkligen är viktiga och alla dessa börjar på **h**. Frågan är då hur man som översättare tar ställning till detta problem och även andra situationer som har med ordlekar att göra, där homonymer och neologismer blandas med likheter mellan ordklasser och till synes avsiktliga stavfel.

1.2 Metod och material

Materialet för denna uppsats utgörs av Enrique Jardiel Poncelas roman *Amor se escribe sin hache*. Alla exempel i studien kommer från denna bok och i analysen presenteras förslag på översättningar. En stor del av analysen kommer också att baseras på Bistra Alexievas artikel *There must be some system in this madness. Metaphor, polysemy, and wordplay in a cognitive linguistics framework* (1997) samt på Dirk Delabastitas artikel *Translating puns. Possibilities and restraints* (1987).

Alexieva diskuterar i sin artikel de svårigheter som uppstår vid översättning av ordlekar och hur man bäst löser dem. Jag kommer att testa hennes huvudteori om att de möjligheter som finns i vissa kulturer att blanda olika domäner inte nödvändigtvis behöver fungera i andra kulturer, och jag kommer att se om teorin är applicerbar på Jardiel Poncelas humoristiska ordlekar. Vad gäller Delabastita, är det nyttigt att som översättare ha i åtanke hans uttömmande uppräknings av de olika lösningar man kan använda vid översättning av ordlekar.

För att göra författaren rättvisa vid översättningen av hans bok är det viktigt att förstå både honom som person och den värld han levde i. Som bakgrundsmaterial används därför en bok om humor under 1920-talets Spanien. Författaren González-Grano de Oro (2004) beskriver *den andra 27-generationen* samt den våg av humor som sköljde över Spanien under denna period. Information har även hämtats på hemsidan för kursen "lengua y literatura" (språk och litteratur) som ges vid

Collegios el Valle i Spanien och beskrivningen av denna humoristiska period är skriven av litteraturläraren Hipólito Marín.

1.3 Syfte och hypotes

Hur översätter man en bok som är uppbyggd av homonymer, neologismer, lekar med stavningen etc. och på vilket sätt påverkas översättningen av att en del av de ord som ingår i ordlekarna är påhittade?

Syftet med detta arbete är att se om det går att göra något slags generalisering över hur ordlekar bör behandlas vid översättning. Eftersom den roman som analyseras i studien skrevs för cirka 80 år sedan, är det även relevant att undersöka om detta är en faktor som spelar in i sammanhanget och hur mycket man som översättare måste ta hänsyn till den. Under arbetets gång testas Alexievas och Delabastitas respektive teorier om hur ordlekar ska översättas och ett delsyfte är således att se hur pass användbara dessa teorier är i verkligheten.

Hypotesen är att det kommer bli mycket svårt att sätta upp någon typ av regel, men att en viss generalisering vad gäller framförallt homonymer ska kunna uppnås med hjälp av Delabastitas punktuppställning. I fallet med titeln och bokens slutpoäng är det något mer problematiskt att generalisera och den lösning som framkommer i analysen bör snarare ses som ett exempel på hur man kan ta sig an ett problem som detta. I slutändan är det nog så att man på grund av problemets komplexitet ska se mina resultat mer som en vägledning än som en riktlinje.

1.4 Disposition

För att få en klar bild av svårigheterna med att översätta ordlekar anser jag det nödvändigt att först placera det verk som ska översättas i sitt sociokulturella sammanhang. Kapitel 2 börjar därför med en presentation av den tid då *Amor se escribe sin hache* kom till och de sociala och kulturella spår man kan se i Jardiel Poncelas texter. Efter detta följer en något mer utförlig beskrivning av Jardiel Poncela och det språk han använder i denna roman.

I kapitel 3 diskuteras först översättning av ordlekar i allmänhet och sedan sker en fördjupning i de två teorier som kommer att appliceras på studien. Diskussionen i detta kapitel tar upp generella svårigheter med översättning av denna typ och vad man bör ha i åtanke innan man ger sig i kast med detta intrikata problem.

Efter teoridelen följer analysen, vilken är indelad i tre avsnitt. I avsnitt 4.1 diskuteras Jardiel Poncelas användning av neologismer, likheter mellan ordklasser och associationer. I avsnitt 4.2 tas ett flertal exempel på homonymer upp och precis som påpekats i avsnitt 1.3 ovan är det så att detta är den enda delen av studien som i viss mån bör kunna leda till någon typ av generalisering. Det tredje och sista avsnittet i analysen, avsnitt 4.3, rör den del som skulle kunna anses vara den svåraste och kanske även den viktigaste, då den rör bokens titel och slutpoäng.

Efter analysen följer en resultatdel i kapitel 5, där analysen sammanfattas och de resultat som framkommit blir belysta. Slutligen kan vi i diskussionen se vad dessa resultat skulle kunna leda till för slutsats samt om vi utifrån detta kan gå vidare med ytterligare studier.

2 Litterär humor i 1920-talets Spanien

Under 1920-talet bildade en grupp författare den så kallade *27-generationen*. Hipólito Marín, språklärare vid institutionen för språk och litteraturer vid Collegios El Valle ([www]), förklarar att de huvudsakliga kännetecknen för denna generation är att författarna kan sin litteraturhistoria och att de beundrar klassikerna. Samtidigt vill man förena tradition, modernisering och avantgarde och även hitta en balans mellan det intellektuella och det sentimentala, samt mellan det bildade och det folkliga. Metaforer och bilder spelar en viktig roll och detta medför att en del poeter dras åt surrealismen. Det som intresserar författarna är det nya, annorlunda och oskyldiga. Marín hävdar också att det är tydligt att Freud och insikten om det omedvetna har starka influenser på litteraturen under denna epok.

Den spanske språk- och litteraturläraren Carillo Martínez ([www]) beskriver vidare att:

Surrealismen influerar i princip alla medlemmar i generationen. Den tar sig in i litteraturen i slutet av 1920-talet och välkomnas av en stor grupp poeter. [...] Poesin får tack vare surrealismen ett uppsving under 30-talet. (min översättning)⁴

Enrique Jardiel Poncela ingick emellertid i en grupp man idag kallar *den andra 27-generationen*, vilken var en humoristisk gren av huvudgenerationen. Denna förgrening kännetecknades av absurditet och surrealism. Gruppens medlemmar skämtade om saker de irriterade sig på och syftet var ofta att parodiera och förlöjliga, vilket jag kommer ge exempel på i detta kapitel.

González-Grano de Oro (2004:52–53) citerar Dolores Rebés och Francisco García Pavón i syfte att förklara vad som kännetecknade den humor som användes av författare under perioden 1885–1936. Rebés och García Pavón tar upp kännetecknen som verbal fräckhet, förlöjligande av mode, falsk heroism, skrytsamhet, obildning, lathet,

⁴ El Surrealismo influye prácticamente sobre todos los miembros de la Generación. Llega a finales de la década de 1920 y es acogido por un gran número de poetas. [...] Gracias al Surrealismo, la poesía de los años 30 [se] desarrolla plenamente.

sexuell besatthet, partiskt raseri, skenhelighet, det makabra samt skämt om döden. Flera av dessa element kännetecknar även innehållet i *Amor se escribe sin hache* och vi kommer se prov på några av dem senare i analysen.

I förordet till romanen citerar Pérez en spansk författare och humorist vid namn Wenceslao Fernández Flórez (2004:39): ”När vi varken jämrar oss över eller blir uppretade av det vi ogillar återstår endast ett förhållningssätt: att förlöjliga genom att skämta” (min översättning).⁵

Jardiel Poncelas gode vän Gómez de la Serna tar denna förklaring ett steg längre då han talar om humor som en del av livet (38): ”Det är nästan så att det faktiskt inte rör sig om en litterär genre, utan om en livsgenre eller, rättare sagt, om en inställning till livet” (min översättning).⁶

Det är tydligt att Jardiel Poncela påverkats starkt av den rådande tankegången bland samtida författare och hur detta märks kommer jag att diskutera i följande avsnitt.

2.1 Enrique Jardiel Poncela och *Amor se escribe sin hache*

I prologen till *Amor se escribe sin hache* skriver Jardiel Poncela (2004:93–94) själv att:

jag kommer inte att begå misstaget nu – och jag hoppas att jag aldrig kommer begå detta misstag – att enfaldigt definiera humor, något som är mycket vanligt nuförtiden. Att definiera humor är nämligen som att ta sig för att nåla fast en fjärilsvinge med en telefonstolpe som nål. (Min översättning)⁷

Han visar med andra ord en ovilja att definiera den humor han använder i sina verk, samtidigt som han ofta talar om att humor är något mycket viktigt. Vi kommer gå in närmare på vad den kan användas till i avsnitt 3.1 nedan, där denna syn jämförs med Alexievas teori om humor. Klart är dock att han anser humor vara ett bevis på läsarens intelligens och

⁵ Cuando ni gemimos ni nos encolerizamos ante lo que nos disgusta, no queda más que una actitud: la de la burla.

⁶ Casi no se trata de un género literario, sino de un género de vida, o mejor dicho, de una actitud frente a la vida.

⁷ No caeré ahora -ni espe.ro caer nunca- en la simpleza de definir el humorismo, costumbre muy de hoy, porque definir el humorismo es como pretender clavar por el ala una mariposa, utilizando de aguijón un poste del telégrafo.

följande utdrag ur samma prolog (2004:95) är ett ypperligt exempel på detta:

Om någon uppger för mig:

”Enligt mig är humorn grunden till allt med tanke på att den är alla tings koncentrerade kärna samt eftersom den som skapar humor ’tänker, vet, observerar och känner’.”

Då skulle jag säga: ”*det där är en intelligent man*”*

* Ett trick som används för att få läsaren att lovorda boken... och dess författare... (Min översättning)⁸

I inledningen till kapitel 2 talade jag om att den humor som var typisk för tiden koncentrerade sig på det surrealistiska och absurda. Dessa två element används flitigt av Jardiel Poncela och Pérez (2004:52) menar att:

Man skulle kunna säga att införandet av det absurda och löjeväckande utgör en annan av de tekniker vår författare använder med verklig skicklighet. Humorn föds, i detta fall, i den kontrast som framkallas hos läsaren då denne uppfattar två motsägande och oförenliga verkligheter. (Min översättning)⁹

Pérez talar också om att Jardiel Poncela använder sig av två olika typer av humor (2004:54–55) och han menar att dessa fyller olika funktioner. Den ena går ut på att få läsaren att skratta direkt och för att uppnå detta skapar Jardiel Poncela ordlekar med hjälp av homonymer, associationer etc. Den andra humorn är snarare till för att se om läsaren följer med i hans tankegång och dessa skämt är mer interna. Det kan t.ex. röra sig om användningen av efternamnet Martínez för att beskriva vilken person som helst i Spanien eller om att lägga in så kallade citat, vilka Jardiel Poncela i själva verket själv har skrivit. Om läsaren förstår dessa skämt har en kontakt etablerats mellan de båda genom att läsaren uppfyller de krav författaren ställt på denne.

⁸ [Si] alguien me declara:

“– Para mí el humorismo es el padre de todo, puesto que es la esencia concentrada de todo y porque el que hace humorismo ‘piensa, sabe, observa y siente’.”

Entonces digo: “*éste es un hombre inteligente*”

*Truco con el que se pretende conseguir que el lector elogie este libro... y a su autor...

⁹ Podemos decir que la presentación de lo absurdo y lo ridículo constituye otra de las técnicas más empleadas por nuestro autor con verdadera maestría. El humor nace, en este caso, del contraste que se produce en el lector al percibir dos realidades contradictorias e incongruentes.

Vad gäller själva romanen som kommer att analyseras i detta arbete har jag redan talat om att den är en parodi på kärleksnoveller. Jardiel Poncela (98) menar att ”kärleksnoveller skrivna på allvar kan endast bekämpas genom kärleksnoveller skrivna på skämt” (min översättning).¹⁰ Anledningen till att han vill bekämpa seriöst skrivna kärleksnoveller är att han anser att dessa lurar unga människor och får dem att tänka absurda tankar om kärlek. Tanken med boken är alltså att låta Spaniens ungdomar se sanningen i vitögat så att de kan slippa bli ”förgiftade” (ibid).

Ett sista citat av Jardiel Poncela (Conde Guerri 2001:22) angående det överkliga får avsluta denna presentation av humorn under 1920-talets Spanien:

Att önska sig det simpla är att förlora sig i flockens illaluktande massa. Att önska sig det överkliga är att närma sig det gudomliga. Det överkliga är en dröm. Det simpla är en snarkning. Människan snarkar, men det är konstnärens skyldighet att få henne att drömma. Jag har fått publiken att drömma. (Min översättning)¹¹

¹⁰ Las novelas 'de amor' *en serio* sólo pueden combatirse con novelas 'de amor' *en broma*.

¹¹ Desear lo vulgar es perderse en la masa maloliente del rebaño. Desear lo inverosímil es acercarse a la Divinidad. Lo inverosímil es el sueño. Lo vulgar es el ronquido. La humanidad ronca pero el artista está en la obligación de hacerla soñar... Yo he hecho soñar al público.

3 Översättning av ordlekar

Under de senaste årtiondena har ett flertal forskare publicerat en mängd teorier om det svårlösta problem som ordlekar innebär. Ofta har studier gjorts på redan gjorda översättningar, och man har analyserat de olika lösningar som översättarna valt. Forskarna har även försökt att komma fram till vägledande teorier i syfte att hjälpa översättare vid kommande arbeten.

De två teorier som har valts ut för detta arbete angriper problemet från två håll. Medan Alexieva (1997) försöker sig på att analysera de kulturella domänskillnader som skulle kunna påverka ordlekar och eventuella översättningar av dessa, riktar Delabastita (1987) in sig på att ställa upp en punktlista över de olika val man har som översättare. Teorierna presenteras mer utförligt i de två närmast följande avsnitten.

3.1 Alexieva om kulturella problem vid översättning av ordlekar

Bistra Alexieva är en bulgarisk lingvist, vars arbete har ett starkt fokus på just översättning. Hennes artikel *There must be some system in this madness* presenterar en teori som innebär att ordlekar ofta bygger på komiska blandningar av domäner. Hon hävdar att det är så kallade ”krockar” mellan olika domäner som skapar en komisk effekt och att problemet med att översätta ordlekar inte sällan kommer sig av det problem som uppstår när man som översättare ska överföra denna krock (1997:138):

What I am trying to suggest is that puns result not only from the confrontation of two (or more) different meanings of an identical or similar string of letters or sounds, but also from the clash between two (or more) domains of human knowledge and experience. I will contend, moreover, that the **distance** between these domains and the way they are **connected** largely determine the strength of the wordplay's comic effect. (fetstil i originalet)

När Alexieva talar om domäner syftar hon dock inte på de domäner vi normalt brukar tala om. De flesta ser nog en domän som ett lexikalt fält;

vi vet att fackspråk skiljer sig åt sinsemellan, att människor talar annorlunda på arbetet och hemma osv. De domäner som Alexieva syftar på har emellertid en större bredd. Det kan röra sig om områden såsom sport, djur, politik, civilstånd, barnsånger etc.

Som exempel på domänblandning tar hon upp det faktum att man i engelskspråkiga barnböcker kan ge djurkaraktärer ett civilstånd (1997:144, kursiveringen är författarens): ”*Miss Muffet, Mr Sparrow, Mr Edward Bear*”, medan man i motsvarande bulgariska barnböcker snarare talar om släktskap: ”*Baba Metza* (i.e. Grandmother Bear), *Kumcho Vulcho* (i.e. Godfather/best man + little Wolf)”.

En annan viktig punkt i hennes teori går ut på att det finns tre olika nivåer inom en domän och dessa är: basnivå, överordnad nivå och underordnad nivå (1997:144). Beroende på de erfarenheter och kunskaper människor i en kultur har om ett visst begrepp kan detta användas i olika hög grad i en ordlek. Alexieva tar som exempel upp domänerna *illness* och *economy* i engelskan och bulgariskan, och en jämförelse visar att det underordnade *plague* är fullt möjligt att använda i en engelsk ekonomisk text (1997:145, kursiveringen är författarens): ”*the economy is now plagued by its own huge, unwanted surpluses*”, medan man i bulgariskan bör använda basnivån, dvs. påpeka att ekonomin är *sjuk* (ill) istället för att säga att den är *förpestad* (plagued). En överordnad nivå skulle kräva ett ord som *hälsotillstånd*, vilket blir tämligen abstrakt.

I huvudsak går teorin ut på att man vid översättning bör ta hänsyn till vilka olika domäner som skulle utlösa samma ”krock” i målspråket, om det är så att man inte kan behålla de domäner som används i källtexten. Som översättare bör man även ta i beaktande huruvida det är möjligt eller inte att behålla samma nivå inom domänerna eller om ordleken fungerar bättre på en lägre eller högre nivå. Utöver detta är det också nödvändigt att veta hur pass stabila domänerna är – går det som översättare att leka med domäner som tidigare varit väldigt låsta i sina användningsområden, eller bör stor hänsyn tas till de kulturella krockar detta kan medföra?

En sista aspekt som Alexieva tar upp och som jag anser vara av viss betydelse för detta arbete är det faktum att en författare ibland kan anses använda sig av humor för att testa sina läsare, dvs. se om de ligger på samma nivå intelligensmässigt (1997:139-140). Jardiel Poncela tar själv upp detta i prologen till *Amor se escribe sin hache* (2004:94): ”Den humoristiska litteraturen hjälper mig framförallt att snabbt mäta

personers intelligens, och inte en enda gång har jag misstagit mig” (min översättning)¹².

För min studie kan alla dessa aspekter av teorin i viss mån vara relevanta, då det inte är säkert att den typ av ordlek som används i *Amor se escribe sin hache* lämpar sig för en svensk målgrupp, dels pga. kulturella skillnader, dels pga. tidsbestämda faktorer, då boken skrevs under en viss humoristisk tidsperiod som en läsare idag kan ha svårt att förstå.

3.2 Delabastitas åtta punkter vid översättning av ordlekar

Dirk Delabastita är professor i engelsk litteraturteori och har publicerat en stor mängd artiklar om översättningsproblem, bland dessa även en hel del om just ordlekar. Den artikel som används för min studie tar upp åtta punkter som beskriver de val en översättare ställs inför när det gäller överföring av ordlekar (Delabastita använder dock benämningen *puns*, inte *word plays*).

Delabastita talar även om horisontella och vertikala ordlekar (1987:145–146). I fallet med homonymer innebär detta att författaren i en horisontell ordlek använder ordet två gånger i samma mening eller i två på varandra följande meningar, medan denne i en vertikal ordlek endast använder det en gång, varvid läsaren själv får förstå att ordet har dubbel betydelse och så även frasen. Utöver homonymer tas även homofoner, paronymer och homografer upp.

Delabastitas åtta punkter är följande (148–149):

1. Ordleken översätts med samma ordlek (samma typ). Samma ordlek återfinns i målspråket och bägge orden kan behållas.
2. Ordleken översätts med samma ordlek (annan typ). Samma ordlek återfinns i målspråket, men man gör här ett byte mellan horisontell och vertikal ordlek.
3. Ordleken översätt med annan ordlek. Den nya ordleken kan antingen innehålla en av de ursprungliga betydelserna eller vara en helt ny ordlek.
4. Ordleken översätts med en icke-ordlek, dvs. två ord som är homonyma översätts direkt, eller ett enskilt ord menat att

¹² Particularmente la literatura humorística [...] me sirve para medir la inteligencia de las personas de un golpe y sin equivocarme en un solo caso.

tolkas på två sätt översätts med just två ord. Båda alternativen leder till att ordleken går förlorad.

5. Icke-översättning. Ordleken presenteras på originalspråket och översätts inte.
6. Ingen översättning. Ordleken och dess kontext utelämnas helt.
7. Icke-ordlek översätts med ordlek. Denna punkt kan användas för att kompensera eventuella förluster av tidigare ordlekar.
8. En ordlek läggs in i texten utan att ha någon motsvarighet i källtexten. Detta är alltså ingen översättning utan ett tillägg. Även detta val kan användas som compensation.

Dessa punkter kommer att tillämpas på de exempel som presenteras i analysen nedan och i resultatdelen görs sedan en bedömning av om Delabastitas teori var tillämpbar på denna typ av studie, i vilken grad den hjälpt mig i mitt arbete och om det är möjligt att göra någon typ av generalisering med hjälp av de åtta punkterna.

4 Analys av ordlekar i *Amor se escribe sin hache*

Amor se escribe sin hache är som tidigare påpekats en parodi på kärleksnoveller och för att ytterligare parodiera har författaren skapat en mängd olika ordlekar. Främst handlar det om homonymer, men det finns även exempel på zeugma, neologismer, likheter mellan ordklasser, lekar med stavning samt författarens fria associationer. Analysdelen har delats in i tre delar för att skapa en bättre överblick över de problem som uppstått under översättningen.

I avsnitt 4.1 behandlas diverse ordlekar med syftet att demonstrera en del av de olika nivåer ordlekar kan ligga på och hur delikat problemet med att översätta dessa egentligen är. Av naturliga skäl är det inte så lätt att generalisera inom denna kategori, med tanke på de många olika typer av ordlekar som tas upp. Istället syftar denna del av analysen till att uppmärksamma de problem en översättare ställs inför och därför diskuteras endast de möjligheter denne har och vilka lösningar jag anser fungerar bäst i just dessa fall. Alexievas teori appliceras där den anses vara till hjälp vid översättningen.

Avsnitt 4.2 behandlar ordlekar med homonymer. Fjorton sådana ordlekar har översatts, och exempel på dessa kommer att ges i detta avsnitt. Med hjälp av Delabastitas punktuppställning görs ett försök till generalisering.

Det sista av avsnitten, 4.3, tar upp problemet med bokens titel och slutpoäng. Sista kapitlet i *Amor se escribe sin hache* förklarar titelns betydelse för bokens handling och är utan tvekan den del som kräver mest tid och efterforskning av översättaren.

Exemplen som finns med i de olika avsnitten är representativa exempel för alla de ordlekar jag har arbetat med. För en mer fullständig redovisning hänvisar jag till de två bifogade bilagorna, där finns alla de exempel på ordlekar som tagits från romanen, respektive min översättning av hela det sista kapitlet i *Amor se escribe sin hache*.

4.1 Neologismer, associationer, zeugman och likheter mellan ord

Utöver homonymer och lekar med ord som börjar på h finner man även en hel del andra ordlekar i *Amor se escribe sin hache*. I detta avsnitt tar jag upp exempel på neologismer, associationer, zeugma och likheter mellan ordklasser och ord. Jardiel Poncela har tagit varje chans han fått att leka med sitt språk och därmed testa läsarens intelligens och sinne för humor.

För vissa problem diskuteras Alexievas teori om domänkrockar för att visa på hur denna kan användas vid översättningsproblem och för andra problem, eller ibland samma, nämns också om någon av Delabastitas punkter har följts (se avsnitt 3.2 ovan). Dock nämns inte hur många gånger varje punkt har använts, eftersom avsikten med detta avsnitt som sagt inte är att generalisera, utan snarare att visa på svårigheter med översättning av ordlekar och att tillhandahålla förslag på alternativa lösningar.

Det första exemplet visar på författarens stora kärlek för inlånade ord och neologismer, och man kan här fundera över om domänerna *franska lånord* och *ordlekar i skönlitterär prosa* inte ger samma effekt i en svensk text som i en spansk, åtminstone inte idag:

- (1a) No tengo predilección por ningún color, como declaraban en las **interviús** los autores de siglo XIX, y puesto a elegir, elegiría el color **esfrucis***

*No aparece en el Arco Iris, pero es precioso.

- (1b) Jag säger som 1800-talsförfattarna gjorde då de blev **intervjuade**: jag har ingen förkärlek för någon viss färg, och om jag var tvungen att välja en, så skulle jag välja **esfrucis***

* Den finns inte bland regnbågens färger, men den är underbart vacker.

Anledningen till att *interviús* och *intervjuade* markerats är att författaren väldigt ofta använder sig av ord som är inlånade från franskan. Verbet *entreviúvar* var relativt nytt i spanskan vid den tid då boken skrevs och detta kanske inte ger en särskilt komisk effekt, men det följer ändå temat att testa läsarens kunskaper. För en spanjor som läser boken idag är ordet väldigt ålderdomligt, då man idag använder ett annat verb: *entrevistar*. Detta är svårt att överföra till svenskan, eftersom *intervjua* redan var relativt etablerat i svenskan under 1920-talet och vi dessutom använder det än idag. Därför har jag här inte gjort något försök att kompensera.

Författaren har även hittat på en egen färg, och jag har valt att behålla benämningen på färgen som den är. Ett annat alternativ skulle vara att hitta på en färg på svenska som liknar *esfrucis*, men då bör man anpassa stavningen så att färgen låter svensk. Jag anser att det i fall som detta fungerar alldeles utmärkt att behålla den ursprungliga färgen då det är något som Jardiel Poncela har hittat på och som faktiskt inte har någon innehållslig betydelse. Enligt Delabastitas punktlista hör denna lösning till punkt 5, dvs. originalordet behålls och ingen översättning görs.

För att övergå till ett annat exempel har Jardiel Poncelas fantasi även lett till en del experiment med associationer. I nedanstående exempel har han lekt med likheter mellan orden *isla* (ö) och *islamismo* (islamism). Denna ordlek fungerar av två anledningar inte i svenskan: dels liknar *ö* inte något som har med religion att göra, dels kan det nuförtiden vara mycket känsligt att skämta om religionstillhörighet.

Här kommer vi även in på Alexievas teori om domänkrockar. De två domänerna *levnadstillstånd* och *religion* kan naturligtvis fungera även på svenska, men man bör vara relativt försiktig med hur humorn används eftersom missförstånd lätt sker och någon därmed kan ta illa upp. Mitt försök att behålla ordleken ledde därför till att jag istället letade efter ett svenskt ord som kunde ersätta *islamism* och domänen *religion* ersattes därför med domänen *landskapstillhörighet*:

- (2a) Ahora, después de veinte días de **habitar en la isla** (lo que podríamos llamar perfectamente “**islamismo**”), Sylvia, que se quejaba de frío por las noches, llevaba puesto el “smoking” de Zamb. Parecía una “vedette” de gran revista de espectáculo y seguía estando preciosa.
- (2b) Efter att **ha bott** tjugo dagar **på ön** (vilket innebar att de med rätta kunde kallas “**ölännigar**”) bar nu Sylvia, som klagade på att hon frös om kvällarna, Zambs smoking. Hon såg ut som en stjärna i ett nöjesmagasin och var fortfarande lika vacker.

Endast ett zeugma påträffades och eftersom jag inte tyckte att det fungerade att använda samma stilfigur i måltexten fick ordleken gå förlorad i översättningen:

- (3a) La clase **era húmeda y de Historia Universal**.
- (3b) Det **var** en **fuktig** föreläsning i **världshistoria**.

En mer exakt översättning skulle kunna se ut såhär: ”lektionen var fuktig och i världshistoria”. Grammatiskt sett hade detta kunnat fungera, men det låter inte lika naturligt som i originalet och det är onödigt att

riskera att läsaren inte förstår skämtet och istället tror att meningen är dåligt översatt. Varken Alexievas eller Delabastitas respektive teorier gav någon särskild vägledning i detta beslut, utan snarare fick svenskans meningsbyggnad och en känsla för vad som låter naturligt avgöra vilken lösning som valdes här.

Slutligen vill jag ta upp två exempel som har med likhet mellan ordklasser att göra. Det första i exempel (4) visar hur lätt det kan bli komiskt när exempelvis ett substantiv och ett verb på ytan tycks ha med varandra att göra, medan de i själva verket inte har någonting gemensamt innehållsmässigt:

- (4a) Al llegar la muerte, sir Ranulfo Macaulay había inclinado ante ella la **testa**, no obstante lo cual murió sin **testar**; y Sylvia, a quien el tránsito de lord Brums había dejado heredera de un capital de doscientas mil libras, vio cómo se acumulaba a su fortuna la fortuna de su fugaz marido.
- (4b) Sir Ranulfo Macaulay dog mitt framför henne, något han inte gjorde **med vilje**, men å andra sidan hade han heller inte hunnit skriva ner sin **sista vilja**. Sylvia, som genom lord Brums bortgång redan blivit arvtagerska till en summa av 200 000 pund, såg nu framför sig hur den kortvariga makens förmögenhet lades samman med hennes egen.

Substantivet *testa* (panna) och verbet *testar* (testamentera) har naturligtvis inget med varandra att göra och det är i själva verket endast verbet som fyller en faktisk funktion vad gäller innehållet i stycket. Substantivet har lagts till endast för att få en komisk effekt, varför det egentligen är oviktigt vilket substantiv som används i översättningen.

Av denna anledning har jag valt att behålla innehållet i verbet och istället fokusera på vilket sätt jag skulle kunna framkalla samma effekt. För att lyckas med detta bestämde jag mig för att inte heller fästa mig vid konstruktionen substantiv–verb och valde därför att utnyttja prepositionsfrasen *med vilje* och nominalfrasen *sista vilja*. På så vis kunde innehållet i *testamentera* och det komiska i ordlikheten behållas.

Slutligen följer ett utdrag, exempel (5), där både ordlek och delar av kontexten i källtexten fått uteslutas i måltexten på grund av svårigheten att hitta en motsvarighet i svenskan:

- (5a) No hablaré de nada de esto, no. Y del paso del “Gillette” por el Canal de Panamá, yendo de **esclusa** en **esclusa**, **escluso** decir que tampoco hablaré*.

* Despreciable juego de palabras (el de las *esclusas* y el *escluso*) que he incluido para que algunos compañeros tengan ocasión de decir que la novela es una facha.

- (5b) Nej, jag kommer inte att ta upp något om det. Och **jag tänker inte ens** berätta att jag inte heller kommer att tala om ”Gillettes” resa på Panamakanalen, där den åkte från **sluss** till **sluss**.

Problemet med detta exempel är att kombinera substantivet *esclusa* (sluss) med verbet *esclusir* (utesluta), eftersom verbet är ett gammalt occitanskt ord som sedan kommit att ersättas av verbet *exclure* i franskan. Detta är förmodligen endast ett sätt för Jardiel Poncela att visa upp sina kunskaper i främmande språk och en möjlighet att driva med sina författarkollegor genom att lägga in ett mindre lyckat skämt som de sedan kan kritisera.

Att ersätta skämtet med ett ord som skulle kunna lånas i svenskan blir också det väldigt långsökt, och jag rekommenderar att man låter bli en sådan lösning. Kan man inte göra författaren rättvisa är det bättre att utesluta ordleken, och därför har jag valt att avstå från att översätta fotnoten där han förklarar varför han använt verbet *esclusir*.

För att en sista gång tala om Alexievas domäner är detta ytterligare ett exempel på en krock mellan domänerna *franska lånord* och *ordlekar i skönlitterär prosa*. Här blir krocken än mer tydlig, då det franska ordet snarare är Jardiel Poncelas egen inlåning, än ett ord som kommit att accepteras i spanskan. Eftersom en liknande krock endast kan åstadkommas genom att översättaren själv lånar in ett ord från ett annat språk, och jag redan påpekat att detta inte är att rekommendera, kan man resonera som så att just denna domänkrock är för svår att överföra och därmed får uteslutas.

4.2 Homonymer

Om vi bortser från slutkapitlet, innehåller de flesta exempel i boken homonymer, något som ska vi titta närmare på i detta avsnitt. Jag har arbetat med fjorton utdrag som innehåller homonymer, och syftet med

dessas översättningar har varit att se om någon av Delabastitas punkter tenderar att användas oftare än de andra.

I översättningarna har punkt 1 tillämpats i fem av utdragen, vilket innebär att samma typ av ordlek har kunnat behållas eftersom den fungerar även på svenska. I följande exempel har homonymen fått byta plats för att passa in i måltexten, men på detta sätt har den kunnat behållas:

- (6a) Transcurrieron diez minutos y Mignonne no acababa de aparecer.
- No entra. ¡Es extraño!... -murmuró Zambombo.
 - ¿Extraño? No -replicó Honorio-. En Mignonne nada es extraño. Puede que haya encontrado algún viajero de su gusto y se estará entregando a él.
 - ¿En el pasillo?
 - ¿Por qué no? Los trenes españoles están tan mal **alumbrados**...
 - Todo **se alumbra** mal en España -observó Zambombo queriendo dar a su diálogo un tono frívolo.
 - Sí. Lo único que **se alumbra** bien son los niños -concluyó Honorio, con lo cual le quitó a Zambombo la última oportunidad de **lucirse**.
- (6b) Efter tio minuter hade Mignonne fortfarande inte dykt upp.
- Hon kommer ju aldrig in. Vad märkligt!, mumlade Zambombo.
 - Märkligt? Nej, svarade Honorio, när det gäller Mignonne är ingenting märkligt. Det kan mycket väl vara så att hon har träffat på en passagerare hon fattat tycke för och som hon nu vänslas lite med.
 - I gången?
 - Varför inte? Spanska tåg är dåligt **upplysta**.
 - I Spanien är alla dåligt **upplysta**, påpekade Zambombo i ett försök att lätta upp samtalet lite.
 - Ja, det är väl egentligen bara ungdomarna som föregår med gott exempel, de är ständigt på **lyset**, avslutade Honorio och gjorde det därmed omöjligt för Zambombo att **briljera** en sista gång.

Vid ett annat tillfälle har det varit nödvändigt att göra ett skifte från homonymer till paronymer, men ordleken har i sig kunnat behållas:

- (7a) LA **VISIÓN** DE LONDRES (¿Pero acaso Londres es una **visión**?)
- (7b) LONDON **UPPENBARAR** SIG (Men är verkligen London en **uppenbarelse**?)

Punkt tre, som innebär att ordleken delvis behålls eller byts ut till en ny som ska fungera i målspråket, har använts i sex fall. I exempel (8) har jag inte lyckats hitta något sätt att behålla homonymen utan har istället lekt med en av betydelserna av *abrasarse* (förtäras/bränna sig) och skapat en paronym:

- (8a) Viajar me seduce. Con la sola presencia de un tren, **me abraso** en la impaciencia de irme a algún sitio. (*A veces, también **me abraso** con el cigarro.*)
- (8b) Jag förförs av att resa. Vid blotta anblicken av ett tåg känner jag hur **det brinner i mig** av otålighet att få resa någonstans. (*Ibland är det min cigarett som **bränner mig**.*)

Även i följande exempel har punkt 3 tillämpats och här har *stenhögar* (montones de piedras) ändrats till *ekorrfförråd* och *gatstenar/dumhuvuden* (adoquines) till *nötter* för att göra det möjligt att behålla innehållet och syftet med ordleken. Dessa fraser hör även samman med exempel (4) i avsnitt 4.1 ovan, vilket gör att meningsbyggnaden fått anpassas till den lösning som valts där.

- (9a) (Las fortunas se forman por acumulación de valores.)
(Las tertulias literarias y los montones de piedras se forman por acumulación de **adoquines**.)
- (9b) (Förmögenheter utgörs av en samling värden.)
(Litterära sällskap och ekorrfförråd utgörs av en samling **nötter**.)

Det sista exemplet, (10), på användning av punkt 3 visar hur ordleken helt tagits bort och en ny lagts till som compensation:

- (10a) Los doce hombres, formando círculo con sus sillones, hablaban no importa de qué. Y un **botones**, cuajado de otros **botones** más pequeños, se asomó a la puerta del saloncito para gritar:
– ¡¡Señor Arencibia!!
- (10b) De tolv männen, vars fåtöljer stod i en cirkel, förde ett samtal som är oviktigt för historien. En betjänt dök upp vid dörren till det lilla **sällskapsrummet** (ett rum för **sällskap** som söker **sällskap**) för att ropa ut:
– Sr. Arencibia!!

I originalet leker Jardiel Poncela med homonymen *botones* (betjänt/knappar) och en ordagrann översättning skulle vara: ”En **betjänt**, täckt med flera mindre **knappar**, dök upp vid dörren för att

ropa ut”, vilket inte alls fungerar på svenska. Min lösning är naturligtvis bara en alternativ lösning och man skulle kunna låta bli att hitta på en ny ordlek i just denna mening, men då bör man försöka kompensera vid annat tillfälle.

Punkt 4, dvs. ordleken översätts med icke-ordlek, har tillämpats två gånger. I båda fallen anser jag att en förklaring av ordets tvetydighet inte gått att undvika och ordleken har därför gått förlorad:

- (11a) Zambombo sólo oyó las últimas réplicas del diálogo:
- ¿Un amante, oficial de Aviación? ¡Qué vulgaridad! Si al menos hubiese sido soldado...
 - ¿Qué quieres? A falta de soldados, buenos son los oficiales...
 - ¿Y te quería mucho el oficial? ¿Era cariñoso? ¿Era **amante**?
 - ¡Ah, no! -suspiró la otra-. La costumbre es la peor enemiga del amor. El **oficial** no era **amante** precisamente porque era el **amante oficial**.
- (11b) Zambombo hörde bara de sista meningarna i dialogen.
- En älskare som var officer inom flygvapnet? Vad smaklöst! Om han åtminstone hade varit soldat...
 - Vad begär du? Finns det inte tillräckligt med soldater så duger det allt med en officer...
 - Älskade han dig mycket? Var han kärleksfull? Var han **älskvärd**?
 - Oh nej!, suckade den andra. Vardagsrutiner är kärlekens värsta fiende. **Officeren** var inte särskilt **älskvärd** just eftersom han var den **officiella älskaren**.

En viss formlikhet finns mellan *officer/officiell* och *älskvärd/älskare*, men effekten blir naturligtvis inte den samma som på källspråket. Om översättaren ser att tillfälle ges att lägga in någon liknande ordlek någon annanstans i boken, kan denne på så vis kompensera denna förlust.

Punkt 6, som alltså innebär att ordleken utelämnas, tillämpades endast en gång:

- (12a) Lo que hizo fue subir a un “taxi” y decirle al “chauffeur” brevemente:
- ¡A la **estación**!
- Habían recorrido unos doscientos metros y el “chauffeur” se volvió hacia él, preguntándole:
- ¿A la del Norte? ¿A la del Mediodía? ¿A la de las Delicias? ¿A la de Arganda? ¿O a la de las Pulgas?
 - ¿Pero hay cinco **estaciones** en Madrid?
 - Sí, señor. **Y contando la Primavera, el Verano, el Otoño y el Invierno, hay nueve.**

- (12b) Det han gjorde var att hoppa in i en taxi och skyndsamt säga till chauffören:
 – Till stationen!
 De hade åkt cirka 200 meter när chauffören vände sig om och frågade:
 – Norte, Mediodía, Delicias, Arganda eller Pulgas?
 – Finns det alltså fem stationer i Madrid?
 – Ja, så är det.

Eftersom Jardiel Poncela här leker med att *estación* har två betydelser (station och årstid) och det inte tycks finnas någon liknande ordlek i svenskan har jag inte sett någon annan lösning än att helt ta bort ordleken.

I resultatdelen i kapitel 5 nedan finns en sammanställning av mina exempel på homonymer och där görs även ett försök att generalisera.

4.3 Bokens titel och slutpoäng

Titeln är egentligen det första problemet översättaren stöter på när det gäller denna roman, då Jardiel Poncela här har lekt med spansk stavning. Initialt *h* uttalas aldrig i spanskan och *amor* skulle ha kunnat stavas *hamor* och ändå uttalats på samma sätt. Vid översättning av skönlitteratur väljer förlagen ofta att helt byta ut titeln för att på detta sätt anpassa boken till den nya målkulturen, men här skulle detta vara en omöjlighet då hela sista kapitlet syftar tillbaka på titeln och förklarar den. Titeln har också stor betydelse för bokens slutpoäng.

Det stora problemet består i att en av karaktärerna, Fermín, anser att alla viktiga ting i världen börjar på *h* i spanskan. Enligt honom lägger huvudpersonen, Elías Pérez Seltz (alias Zambombo), alldeles för mycket tid och engagemang på det han tror är kärlek (*amor*) istället för att fokusera på det som har betydelse i verkliga livet, dvs. alla ord som börjar på *h*.

Det jag som översättare har gjort är att jag har fokuserat på vilket ord jag kan använda som ekvivalent till *amor* och vilken bokstav jag därmed väljer att leka med i slutkapitlet. Eftersom *kärlek* inte har alltför många alternativa stavningar och det även kan vara svårt att hitta särskilt många viktiga ord som börjar med en sådan stavning tänkte jag om och valde ordet *älska* med den alternativa stavningen *elska*.

Inledningsfrasen till slutpoängen har därför översatts på följande vis:

- (13a) – Oye... ¿y por qué te revientan las mujeres?
 Zamb fue a contestar; pero se adelantó Fermín:
 – Porque éste -explicó señalándole ha tomado demasiado en serio
 el **amor, sin fijarse en que “amor” se escribe sin hache.**
- (13b) – Men du... varför gör kvinnor dig galen?
 Zamb skulle precis till att svara, men Fermín hann före:
 – Därför att denne unge herre, förklarade han och pekade på
 Zamb, har tagit det där med att **älska** på för stort allvar, **utan**
att ha i åtanke att ”älska” inte stavas med e.

Till skillnad från övriga ordlekar i boken är det största problemet inte att ta reda på huruvida ordleken finns på svenska eller om det, liksom Alexieva diskuterar, går att lösa med en liknande ordlek fast med andra domäner osv. Problemet består snarare i att finna så många ord som möjligt som börjar på e och som så långt det går följer samma teman som orden i originalet gör.

Målet har varit att ligga så nära dessa teman som möjligt, men det finns exempel på tillfällen då detta mål inte har kunnat uppnås. Författaren talar i följande exempel om att gårdagen och morgondagen är oviktiga och att fokus ska ligga på *idag* (hoy). Sedan går han över till att tala om att inget är viktigare än *hunger* (hambre). Eftersom inga ord som motsvarar dessa har gått att finna på svenska har istället denna lösning valts:

- (14a) – ¿Tiene importancia el día de mañana? No, porque aún no ha llegado. ¿Tiene importancia el día de ayer? No, porque ha pasado ya. Pero el día de “hoy”, que es importantísimo, ya se escribe con hache. ¿Y hay algo tan importante como el “hambre”?
- (14b) – Är det viktigt att lägga energi på de liv som ännu inte blivit till? Nej, för vi vet ännu inget om dem. Kan vi göra något för att få tillbaka de liv som ändats? Nej, för de har redan gått förlorade. Det som är viktigt är det liv som finns här just nu – vår ”existens”. Och vad skulle kunna vara viktigare än ”entusiasm”?

För att kontrastera följer här ett exempel på en i detta sammanhang lyckad översättning vad gäller trohet mot teman i originalet. Här räknar Fermín upp symboler för ondska, godhet, styrka osv. och även om det inte gått att hålla sig till exakt samma ord, har de ord som används i översättningen samma grundtanke:

- (15a) – Todos los símbolos de las cosas importantes tienen su hache correspondiente... “Hecatombe”, o sea el siniestro máximo; la “hidra”, lo más dañino; el “hada”, lo más benéfico; la “hélice”, que es lo que impulsa; el “hueso”, que sostiene el edificio humano; “Hércules”, que es la fuerza; “hermosura”, que es la belleza; “horrible”, que es la fealdad, con los superlativos de “horroroso” y “horrendo”; el “himeneo”, que representa el matrimonio; los “himnos”, que sintetizan el ideal patriótico de los pueblos; el “hogar”, refugio de los que tienen la misma sangre... Y esa misma sangre, ¡tan importante!, es la “hemoglobina”... y cuando esa preciosa sangre se vierte, cosa gravemente trascendental, surge la “hemorragia”...
- (15b) – Alla symboler för viktiga ting har det där e:t i början... ”Eris” symboliserar ondskan, ”elektriska ålar” står för det skadliga och ”eudemonism” för lycka och det goda. ”Efferenta nerver” reglerar kroppens viljestyrda rörelser, ”extremiteterna” bär upp kroppen, ”energi” innebär styrka, ”eufemism” står för det sköna och ”eländig” för det fula, med dess superlativ ”elända” och ”elände”. ”Evigheten” symboliserar äktenskapets löften, vi vill utgöra en ”enhet” tillsammans med våra landsmän och på vår ”egendom” känner vi oss trygga tillsammans med de som delar vårt blod. Detta samma blod, som är så livsviktigt, innehåller röda blodkroppar – ”erytrocyter” och en propp som fastnat i ett blodkärl, något som är mycket allvarligt, kallas för ”embolus”.

Det är inte alltid det har gått att hålla sig till exakta motsvarigheter, t.ex. har guden ”Hercules” översatts med ett mer alldagligt ord, ”energi”, men å andra sidan har detta kompensrats genom att ”hecatombe” (offer inom grekisk mytologi) blivit gudinnan ”Eris”. Orden är inte exakta motsvarigheter men innehållet i översättningen stämmer relativt väl överens med innehållet i originalet.

Värt att nämna är även ”’eländig’ för det fula, med dess superlativformer ’elända’ och ’elände’”. Dessa två ord är naturligtvis inga superlativformer, men inte heller de spanska orden är superlativformer och detta är endast ytterligare ett sätt för Jardiel Poncela att testa sina läsares vakenhet.

Det finns en mängd andra exempel på både lyckade exempel och sådana där jag helt fått ersätta orden med andra som fungerar för att

kunna följa den röda tråden med ord som börjar på e i svenskan. Man skulle här kunna diskutera Alexievas domäner och fundera över om dessa har något med mina val att göra, men jag skulle snarare säga att det är den begränsning som språket anger som fått spela in och inte så mycket de domänkrockar hon talar om.

I resultatdelen och diskussionen nedan summeras och diskuteras de exempel som tagits upp i detta kapitel. Där diskuteras möjligheter att generalisera och vägleda översättare, och jag presenterar möjliga förklaringar till varför översättning av vissa typer av ordlekar är svårare att generalisera än andra typer.

5 Resultat och diskussion

Till att börja med kan det vara intressant att diskutera användbarheten hos de två teorier som presenterades i kapitel 3 ovan. Alexievas teori om domänkrockar var den teori jag från början trodde jag skulle ha mest användning av, då *Amor se escribe sin hache* skrevs för så pass lång tid sedan och hänsyn därmed skulle behöva tas till en mängd sociokulturella skillnader. Dock fick jag ganska snart erfara att så inte var fallet. Det var i själva verket endast i den del av analysen som inte kunde generaliseras, nämligen avsnitt 4.1 om neologismer, associationer och övriga ordlekar, som denna teori kom till verklig användning.

Här kan det emellertid vara på sin plats att understryka att teorin om domänkrockar med stor fördel kan användas när helst översättaren känner att det kan vara nyttigt att fundera över huruvida en ordlek har med krockar som kan eller inte kan accepteras i målspråket att göra eller inte. Som exempel kan vi se att jag i mina översättningar framförallt funderade över krockar mellan domänen *levnadstillstånd* och *religion*, samt mellan domänen *franska lånord* och *ordlekar i skönlitterär prosa*. Lösningarna såg dessutom olika ut för varje ordlek, vilket visar att teorin inte syftar till att ge någon specifik lösning, utan framförallt till att väcka tankar om vad som fungerar på målspråket.

I avsnitt 4.2, i vilket homonymer analyserades, låg fokus istället på Delabatitas punktuppställning för vilka val en översättare kan göra när det gäller ordlekar. Givetvis kunde Alexievas teori ha applicerats även på dessa problem, men det tycktes mer givande att se om det fanns någon generell tendens än att fokusera på vilka typer av domänkrockar det handlade om och huruvida dessa fungerade eller inte.

Med hjälp av översättningarna av de valda fjorton utdragen ur *Amor se escribe sin hache* och Delabastitas punkter stod det relativt snart klart att det fanns två lösningar som tenderade att användas mer än de andra. Dessa var punkt 1, att använda samma ordlek, och punkt 3, att skapa en ny ordlek med antingen en av de ursprungliga betydelserna eller med ett helt nytt innehåll.

I fem av 14 fall användes punkt 1 och i sex av fallen användes punkt 3. Detta innebär att endast tre av alla exempel med homonymer fick antingen översättas rakt av eller helt tas bort, med förlust av ordleken

som konsekvens. En eventuell vägledning kan därmed vara att man som översättare först och främst bör försöka hålla sig till punkt 1 och, när detta inte går, använda sig av punkt 3. Är det omöjligt att behålla ordleken över huvud taget, kan man börja fundera över alternativa lösningar, såsom att låta exemplet stå kvar på originalspråket, ta bort exemplet och dess kontext eller att översätta rakt av. Vid alla dessa alternativa lösningar rekommenderas att översättaren kompenserar vid senare tillfälle om möjlighet ges.

Återigen vill jag betona att tanken med generaliseringen framförallt är att vägleda och understryka betydelsen av att försöka behålla författarens stil. Går det att behålla de ordlekar som används är detta ett stort plus, men om det är helt omöjligt går det självklart att använda sig av andra lösningar. Jag vill också påpeka att de resultat i studien som inte gått att generalisera på inget vis är avsedda att motbevisa teoriernas användbarhet utan, som sagt, visa på svårigheterna att översätta skönlitteratur och framförallt humoristisk sådan.

Vi går nu vidare till att diskutera avsnitt 4.3, där problemet med sista kapitlet och slutpoängen analyseras. Eftersom dessa översättningsproblem var av annan karaktär än de som diskuterats i de två tidigare avsnitten, ansågs alltså inte någon av de båda teorierna vara tillämpbara på denna typ av analys. Problemen var så många att det i själva verket bara hade tagit längre tid om syftet även hade varit att fundera över vilken av Delabastitas punkter som användes i varje fall. Inte heller Alexievas teori om domänkrockar gav någon större vägledning vid just denna översättning.

Fokus har i detta avsnitt framförallt legat på att i så hög grad som möjligt behålla författarens stil och känsla för språket, och målet har varit att ge målspråksläsaren i princip samma innehåll som Jardiel Poncela velat förmedla till källspråksläsaren. När huvudproblemet är att en ordlek spänner över ett helt kapitel, som i fallet med denna roman, är mitt råd till översättaren att försöka hitta en röd tråd och sedan hålla sig till den. Lyckas man med detta, är man på god väg att också göra en lyckad översättning.

Slutligen några ord om huruvida textens ålder hade någon betydelse för översättningen. I avsnitt 4.1ovan diskuterades de båda verben *interviewar* och *excluser*, vilka båda är lånord från franskan. Skillnaden mellan de båda är framförallt att *interviewar* kom att användas i spanskan på ett allmänt plan, medan *excluser* endast bör ses som ett inlån från Jardiel Ponceles sida. Dessa två ord kan dock inte sägas ha försvårat arbetet nämnvärt.

Istället har en del andra metoder använts för att behålla ett visst drag av ålderdomlighet, något vi kan se i exempel (13) där jag skrivit ”denne unge herre”, vilket en svensk författare förmodligen inte hade skrivit idag. På det stora hela kan man emellertid inte säga att bokens ålder har försvårat mitt arbete. Jag har inte ansträngt mig för att använda ålderdomliga ord, utan det enda jag gjort är att jag lagt mig på en något mer artig eller högtidlig nivå än jag kanske hade gjort om jag översatt en text som skrivits under de senaste åren.

Efter att ha tittat på de resultat som framkommit av analysen kan vi nu börja fundera på vad dessa betyder för översättare. Det faktum att olika teorier och arbetsmetoder fungerar olika bra beroende på vad det är för ordlekar man arbetar med kan nästan tyckas lite nedslående. Dock vill jag trycka på för att man som översättare ska sätta sig ner och fundera över vad arbetet går ut på och vilken teori, om någon, man eventuellt kan ha hjälp av.

Skulle någon vara intresserad av att forska vidare inom detta ämne finns det en mängd olika aspekter och perspektiv att ta sig an. Exempelvis kan en större korpus bestående av flera humoristiska romaner användas, vilken kan utgöras av antingen endast original som översätts i studiesyfte eller original och redan genomförda översättningar som sedan analyseras.

En annan vinkling kan också vara att gå vidare med Alexievas domänkrockar och se om denna teori fungerar mer eller mindre bra på olika typer av skönlitteratur och i hur stor utsträckning översättaren har nytta av att ha den i åtanke vid översättningen. För att utvidga detta forskningsämne går det också att göra undersökningar och skicka ut frågeformulär eller använda sig av så kallade ”think aloud protocols” i syfte att se hur översättare tänker när de arbetar med ordlekar.

Som avslutning hoppas jag att min studie ska kunna fungera som en vägledning för översättare av skönlitteratur och även som underlag för vidare undersökningar.

Käll- och litteraturförteckning

Källa

Jardiel Poncela, Enrique 2004 [1929]. *Amor se escribe sin hache* 6 uppl. Pérez, Roberto (red). Madrid: Cátedra

Litteratur

- Alexieva, Bistra 1997. There must be some system in this madness. Metaphor, polysemy, and wordplay in a cognitive linguistics framework. I: Delabastita, Dirk (red.) 1997. *Traductio*. Manchester: St. Jerome Publ. S. 137–154.
- Carillo Martínez, José Carlos. *Características de la generación del 27*. Hämtat från <http://www.juntadeandalucia.es/averroes/nilo/archivos/Caracter_Gen_27.pdf>. Okänt publiceringsdatum. Hämtat 12 maj 2011.
- Conde Guerri, María José 2001. Los locos egregios de Jardiel. I: *Ínsula: La literatura inverosímil de Enrique Jardiel Poncela*, nr 660, december 2001. Madrid: Ínsula. S. 20–22.
- Delabastita, Dirk 1987. Translating puns. Possibilities and restraints. I: *New Comparison: A journal of comparative and general literary studies*. 1987:3. Coventry: New Comparison. S. 143–159.
- González-Grano de Oro, Emilio 2004. *La 'Otra' Generación del 27. El 'Humor Nuevo' español y 'La Codorniz' primera*. Madrid: Ediciones Polifermo
- Marín, Hipólito. *La generación del 27: Características, autores y obras representativas*. Departamento de lengua y literatura, Literatura 2º de Bachillerato. Hämtat från <<http://hipolitomarin.wordpress.com/apuntes/generacion-del-27/>>. Okänt publiceringsdatum. Hämtat 12 maj 2011.
- Mundocitas. *Biografía de Ramón Gómez de la Serna*. Hämtat från <<http://www.mundocitas.com/biografia/Ramon/Gomez+De+La+Serna>>. Okänt publiceringsdatum. Hämtat 1 april 2011.

Papel en blanco. *Diccionario literario: greguería*. Hämtat från
<<http://www.papelenblanco.com/arte/diccionario-literario-gregueria>>.
Publicerat 29 oktober 2009. Hämtat 12 april 2011.
Pérez, Roberto (2004). Introducción. I: Jardiel Poncela, Enrique (2004).
Amor se escribe sin hache. Madrid: Cátedra. S13-58

Bilaga 1: Ordlekar i *Amor se escribe sin hache* och exempel på lösningar.

Utgångspunkt är Delabastitas åtta punkter vid översättning av ordlekar.

Punkt 1:

Exempel 1 (S. 80) Homonymer:

Gano mi dinero honradamente, con el trabajo de mi cerebro, lo cual es poco frecuente entre **gente de pluma (literatos y avestruces)**.

Problemställning: ”Pluma” betyder både ’fjäder’ och ’fjäderpenna’.

Förslag:

Jag tjänar ärligt ihop mina pengar genom att arbeta med hjärnan, något som är mycket ovanligt bland **användare av vingpennor (skönlitterära författare och strutsar)**.

Förklaring:

”Gente de pluma” har här fått bli ”användare av vingpennor”. Istället för att behålla ”gente” som snarare syftar till människor och därmed låta ”avestruces” bli det avvikande har jag valt att på detta sätt och låta skönlitterära författare vara det avvikande elementet.

Exempel 2 (S. 89) Homonymer:

Esta señorita acabó casandose con un joven que tenía una moto ’Harley’ y una **miopía doble**.

Problemställning:

Det är oklart om ”doble” syftar på att ordet har två betydelser eller på att han var närsynt på båda ögonen.

Förslag:

Denna fröken gifte sig till slut med en ung man som hade en motorcykel av märket ”Harley” och var **kortsynt – i dubbel bemärkelse**.

Förklaring:

Jag har försökt behålla ordleken, med den skillnad att jag skrivit ”i dubbel bemärkelse” istället för ”dubbel kortsynthet”, men detta anser jag bara vara anpassning till svensk meningsstruktur.

Exempel 3 (S. 226) Homonymer:

Transcurrieron diez minutos y Mignonne no acababa de aparecer.

- No entra. ¡Es extraño!... – murmuró Zambombo.
- ¿Extraño? No – replicó Honorio –. En Mignonne nada es extraño. Puede que haya encontrado algún viajero de su gusto y se estará entregando a él.
- ¿En el pasillo?
- ¿Por qué no? Los trenes españoles están tan mal **alumbrados**...
- Todo **se alumbra** mal en España -observó Zambombo queriendo dar a su diálogo un tono frívolo.
- Sí. Lo único que **se alumbra** bien son los niños – concluyó Honorio, con lo cual le quitó a Zambombo la última oportunidad de lucirse.

Problemställning:

Detta är ytterligare ett fall av homonymi. Ordleken förstärks av ytterligare två ord som leker med en av betydelserna.

Förslag:

Efter tio minuter hade Mignonne fortfarande inte dykt upp.

- Hon kommer ju aldrig in. Vad märkligt!, mumlade Zambombo.
- Märkligt? Nej, svarade Honorio, när det gäller Mignonne är ingenting märkligt. Det kan mycket väl vara så att hon har träffat på en passagerare hon fattat tycke för och som hon nu vänslas lite med.
- I gången?
- Varför inte? Spanska tåg är dåligt **upplysta**.
- I Spanien är alla dåligt **upplysta**, påpekade Zambombo i ett försök att lätta upp samtalet lite.
- Ja, det är väl egentligen bara ungdomarna som föregår med gott exempel, de är ständigt på **lyset**, avslutade Honorio och gjorde det därmed omöjligt för Zambombo att **briljera** en sista gång.

Förklaring:

Eftersom vi i svenskan har ett närbesläktat ord som är så pass likt, så blir skämtet det samma, även om ordet inte är exakt det samma. Jag har endast flyttat på homonymen så att den uppträder på de två första ställena istället för på plats 2 och 3.

Exempel 4 (S. 237) Homonymer:

- ¿Crees en la pluralidad de los mundos habitados?
- Mientras las pulgas den saltos tan grandes, ¿por qué no? Las pulgas emigran de **planeta a planeta**.

Problemställning:

Personen talar självklart om huvuden. Även på svenska kan man kalla huvud för *planet*, men frågan är om skämtet blir lika tydligt.

Förslag:

- Tror du att det finns liv på andra ställen i universum?
- Så länge lopporna fortsätter att hoppa långt så varför inte? Loppor hoppar ju från **planet** till **planet**.

Förklaring:

Jag tror att de flesta förstår skämtet. Yngre läsare kanske inte använder ordet ”planet” för huvud, men övriga läsare bör känna till det.

Exempel 5 (S. 310) Homonymer:

LA VISIÓN DE LONDRES (¿Pero acaso Londres es una **visión**?)

Problemställning:

Homonymer.

Förslag:

LONDON **UPPENBARAR** SIG (Men är verkligen London en **uppenbarelse**?)

Förklaring:

Jag skulle kunna ha skrivit ”Men London är väl ändå ingen uppenbarelse?”, men jag tyckte inte att det lät bra. Ett skifte sker dock från homonymer till paronymer.

Exempel 6 (S. 382) Association:

- Diga usted, ¿ha muerto de una erupción?
- No. **De pulmonía triple**.
- ¿Es que tenía **tres pulmones**?
- **Tenía lo que le daba la gana**: era riquísimo...

Problemställning:

På svenska kan man säga ”dubbel lunginflammation”, men jag hittar inte ”trippel lunginflammation” någonstans (inte trippel pneumoni heller). Möjligen kan läsaren förstå vad som menas även om uttrycket inte är känt.

Förslag:

- Säg mig, dog han av hudutslag?
- Nej, av **trippel lunginflammation**.
- Menar du att han hade **tre lungor**?
- **Han hade allt han ville**, han var mycket rik...

Förklaring: Jag tror att skämtet går hem även om vi inte använder ens ”dubbel lunginflammation” särskilt ofta.

Punkt 3:

Exempel 1 (S. 76) Likhet mellan ord:

A los siete, de la **mano matierna** recorría las salas del Museo del Prado y sabía distinguir de una ojeada a Rubens de Teniers y al Greco de Ribera. [...] Y del mismo modo que a los siete años recorría el Museo del Prado de la **mano tierna** y poética de mi madre, a los nueve asistía a las sesiones del Congreso de los Diputados, desde la tribuna de la Prensa, en uno de cuyos pupitres de primera fila llenaba cuartillas y cuartillas la **mano vigorosa** de mi padre.

Problemställning:

Här har författaren lekt med likheten i orden.

Förslag:

Vid sju års ålder lotsade min **kära moders hand** mig genom salarna i Prado-museet, och jag kunde med bara ett ögonkast skilja Rubens de Teniers och Greco de Ribera åt. [...] Och på samma sätt som jag vid sju års ålder lotsades genom Prado-museet av min **moders kärleksfulla** och poetiska **hand**, närvarade jag vid nio års ålder vid sammanträdena för deputeradeförsamlingen i las Cortes från pressläktaren, där min **fars kraftfulla hand** fyllde pappersark efter pappersark i en av pulpetarna på första raden.

Förklaring:

Eftersom man av naturliga skäl inte kan skapa samma ordlek på svenska, har jag i största möjliga mån ändå försökt behålla samma typ av ordlek och istället lekt med egenskaper – kära, kärleksfulla och kraftfulla. Enligt Delabastita kan detta ses som punkt 3, då jag har ersatt ordleken med en ny, men samtidigt försökt behålla en av de ursprungliga betydelserna.

Exempel 2 (S. 86) Homonymer:

Viajar me seduce. Con la sola presencia de un tren, **me abraso** en la impaciencia de irme a algún sitio. (*A veces, también **me abraso** con el cigarro.*)

Problemställning:

Homonymer (förtäras/bränna sig).

Förslag:

Jag förförs av att resa. Vid blotta anblicken av ett tåg känner jag hur **det brinner i mig** av otålighet att få resa någonstans. (*Ibland är det min cigarett som **bränner mig**.*)

Förklaring:

Jag har behållit den ena av betydelserna (bränna sig) och lekt med det ordet.

Exempel 3 (S. 86) Neologism och tautologi:

Voy en rarísimas ocasiones al teatro, pues tengo interés en conservar el perfecto equilibrio de mis nervios, y ese equilibrio me perturba a la vista de las **sandeces abazofiadas** que se representan.

Problemställning:

Adjektivet/participet "abazofiado" existerar inte, utan är bildat av substantivet "bazofia" som betyder 'skräp', 'smörja'. Även "sandez" betyder 'trams' eller 'smörja'.

Förslag:

Jag går endast mycket sällan på teater eftersom jag gärna vill hålla mina nerver i perfekt balans, och denna balans störs vid åsynen av det **meningslösa nonsens** som framförs.

Förklaring:

Jag tror att det blir svårt att behålla författarens neologism här eftersom det inte är lätt att hitta på ett nytt ord som läsare kommer att förstå. Dock har jag försökt behålla upprepningen/tautologin eftersom detta ändå skapar en viss humoristisk ton.

Exempel 4 (S. 109) Likhhet mellan substantiv och verb:

Al llegar la muerte, sir Ranulfo Macaulay había inclinado ante ella la **testa**, no obstante lo cual murió sin **testar**; y Sylvia, a quien el tránsito de lord Brums había dejado heredera de un capital de doscientas mil libras, vio cómo se acumulaba a su fortuna la fortuna de su fugaz marido.

Problemställning:

Här leker författaren med orden igen, substantiv och verb som ser lika ut, men som inte alls har med varandra att göra betydelsemässigt.

Förslag:

Sir Ranulfo Macaulay dog mitt framför henne, något han inte gjorde **med vilje**, men å andra sidan hade han heller inte hunnit skriva ner sin **sista vilja**. Sylvia, som genom lord Brums bortgång redan blivit arvtagerska till en summa av 200 000 pund, såg nu framför sig hur den kortvariga makens förmögenhet lades samman med hennes egen.

Förklaring:

Detta skämt hänger ihop med nästa. Jag var då tvungen att använda mig av översättningar av "se acumulaba" och "acumulación" som kunde fungera i bägge sammanhangen. Här har jag då använt mig av "lades samman" och "samling". I fallet med "testa–testar" har jag valt att behålla ordleken, men bytt ut orden och deras innehåll. Här blev det "med vilje" och "sista vilja". Eftersom den innehållsliga betydelsen i "testar" behållits kan man säga att jag här följt punkt 3 hos Delabastita.

Exempel 5 (S. 109) Homonymer:

(Las fortunas se forman por acumulación de valores.)

(Las tertulias literarias y los montones de piedras se forman por acumulación de **adoquines**.)

Problemställning:

Homonymer (gatsten/kullersten, dumhuvud)

Förslag:

(Förmögenheter utgörs av en samling värden.)

(Litterära sällskap och ekorrfförråd utgörs av en samling **nötter**.)

Förklaring:

Jag har försökt att behålla skämtet, men var då tvungen att byta ut "stenhög" (montones de piedras) mot "ekorrfförråd". Kullersten och dumhuvud blev istället "nötter". Jag fick byta ut "skapas av" till "utgörs av" för att det skulle fungera i båda meningarna. Eftersom dessa två meningar är en fortsättning på föregående exempel, var jag dessutom tvungen att anpassa dem efter den lösning jag valt där.

Exempel 6 (S. 126) Likhhet mellan ord:

Desde la clase, al través de una ventanuca por la que entraban más arañas que rayos de luz, se veían los tejados llenos de calcetines viejos, de latas de sardinas y de **alpargatas** del pie izquierdo. (Porque en los tejados hay menos gatos y **gatas** que **alpargatas**.)

Problemställning:

Här leker författaren med det faktum att "alpargatas" tycks ha med "gatas" att göra, trots att dessa två ord i själva verket inte är besläktade (alpargatas – tygsandaler/espadriller, gata – honkatt).

Förslag:

Från klassrummet kunde man genom ett litet fönster som släppte in fler spindlar än solstrålar se hur taken var fulla med gamla strumpor, sardinburkar och **solkatter**. (För på tak är det vanligare med **solkatter** än vanliga **katter**.)

Förklaring:

Här har jag koncentrerat mig på just katterna, eftersom de ofta springer runt på tak. Jag lämnade därför tygsandalerna åt sidan och tänkte på vad man kan se på tak. Solkatter blir roligt tillsammans med katter, och de kan man se på tak som reflekterar solen. Två nya domäner som ger samma komiska effekt har använts. Dock är inte anledningen att originalskaftet inte fungerar pga domänerna utan snarare det faktum att det inte går att hitta samma par i svenskan.

Exempel 7 (S. 140) Homonymer:

Y cogió un volumen muy desencuadernado, del que me señaló varios capítulos con el **índice**, lo cual no me extrañó, porque el oficio del **índice** es precisamente señalar los capítulos de los libros.

Problemställning:

Återigen ett exempel på homonymer – ”pekfinger” och ”innehållsförteckning”.

Förslag:

Hon plockade ut en mycket oinbunden bok, ur vilken hon läste upp ett par **stycken** avsnitt, något som inte alls förvånade mig, då **stycken** består av avsnitt.

Förklaring:

Jag har bytt ut innehållet i ordleken, men behållit själva typen av ordlek. Homonymen i den svenska ordleken är stycken.

Exempel 8 (S. 186) Homonymer:

- Perdona la larga espera, caballero. Nada me cuesta tanto trabajo como madrugar. La persona de mi mayor afecto no tiene que hacer, si quiere granjearse mi odio, más que despertarme temprano. Esta es la razón por la cual aborrezco a mi ayuda de cámara. Supongo que a usted le sucederá lo que a mí. Pero no hablemos de mí... El tiempo de usted es **precioso** y el mío **encantador**, aunque yo no hago nada en todo el día, aparte -claro está- de aburrirme. No obstante, la vida moderna nos obliga a hacerlo todo de prisa, incluso aburrirnos.

Problemställning:

Homonymer. Här leker författaren med det faktum att ”precioso” kan ha två betydelser (dyrbar och vacker) som kontrast till ”encantador” (förtjusande).

Förslag:

- Jag ber om ursäkt för att du fått vänta så länge min bäste herre. Det finns inget jag tycker är så mödosamt som att stiga upp tidigt. Även min mest trogna vän skulle kunna vända mig emot sig endast genom att väcka mig tidigt. Av denna enkla anledning avskyr jag min kammartjänare. Jag förmodar att det är likadant för er? Men nu ska vi inte tala om mig... Er tid är **dyrbar** och min är **underbar**, även om jag inte tar mig för något under hela dagen,

förutom att, såklart, vara uttråkad. Likväl kräver det moderna livet att allt vi gör ska gå fort, även då vi gör just ingenting.

Förklaring:

Eftersom vi i svenskan måste använda två ord för ”precioso”, har jag gått ifrån den ordleken och hållit mig till rim som gör att betydelsen förvrids på samma sätt, men med hjälp av ett annat verktyg.

Exempel 9 (S. 194) Homonymer:

Los doce hombres, formando círculo con sus sillones, hablaban no importa de qué. Y un **botones**, cuajado de otros **botones** más pequeños, se asomó a la puerta del saloncito para gritar:

– ¡¡Señor Arencibia!!

Problemställning:

Detta är egentligen ingen homonym, eftersom ”knapp” till skillnad från ”betjänt” endast heter ”botones” i plural. Ordleken bör nog ändå behandlas som om den bestod av homonymer.

Förslag:

De tolv männen, vars fåtöljer stod i en cirkel, förde ett samtal som är oviktigt för historien. En betjänt dök upp vid dörren till det lilla **sällskapsrummet** (ett rum för **sällskap** som söker **sällskap**) för att ropa ut:

– Sr. Arencibia!!

Förklaring:

Eftersom det inte är lätt att leka med vare sig betjänt eller knapp, valde jag att leka med något annat ord för att kompensera. Jag försöker här behålla Jardiel Poncelas sätt att driva med ords betydelser.

Exempel 10 (S. 226) Association:

- ¿Viene con usted una muchacha? – preguntó llena de curiosidad Sylvia. ¿Y dónde está?
- En este momento debe de ocuparse de su "toilette". No tardará seguramente... ¿Eh? ¿No decía? He sorprendido un movimiento de revuelo entre los viajeros que pasean por el tránsito. Es, sin duda, que Mignonne viene hacia acá.

Y efectivamente, entre los viajeros que brujuleaban por el pasillo se notaba un escalofrío de expectación como el que se produce en los arrabales de los pueblos cuando se acerca una compañía de **saltimbanquis***.

*Llamados también **saltinsillis, saltinmesis y saltincamis**. Depende de lo que salten mejor.

Problemställning:

Ordet ”saltimbanquis” (gatuakrobater) kommer från ”salta em bancos” (hoppa på bänkar), men den nuvarande betydelsen har naturligtvis inget med bänkar att göra. Eftersom Jardiel Poncela gillar att leka med betydelser, så har han här emellertid hittat på att det heter olika beroende på vad akrobaterna hoppar över.

Förslag:

- Har ni en ung dam med er, frågade Sylvia full av nyfikenhet? Och var är hon?
- Just nu är hon säkert upptagen med sin ”toilette”. Hon kommer säkert alldeles snart. Se där! Vad var det jag sa? Jag hörde just ett väldigt liv bland passagerarna som promenerar i gången. Det är utan tvekan Mignonne som är på väg hit.

Och mycket riktigt märktes en rysning av förväntan bland passagerarna som stod och hängde i gången, precis som i småbyar när ett sällskap **gatuakrobater*** närmar sig.

*Även kallade **gårdsakrobater, parkakrobater och torgakrobater**. Det beror på var de föredrar att uppträda.

Förklaring:

Jag fick försöka hitta ett liknande ord på svenska som det gick att leka med.

Exempel 11 (S. 237) Homonymer:

Por toda respuesta Mignonne se apretujó contra Zambombo y preguntó señalando las estrellas:

- ¿Dónde está el “**carro**”?
- En la **cochera**.

Problemställning:

Mignonne undrar naturligtvis hur man hittar ”Stora Björn”, medan Zambombo låtsas tolka det som att hon frågar efter ”bilen” (carro) och därmed svarar ”i garaget”.

Förslag:

För varje svar tryckte sig Mignonne mot Zambombo, och hon pekade på stjärnorna medan hon frågade:

- Var är ”**Stora Björn**”?
- I sitt **ide**.

Förklaring:

Ordleken blir inte densamma eftersom vi inte har samma smeknamn på stjärnbilden. Dock har denna ordlek samma effekt.

Exempel 12 (S. 237) Association:

- ¿Has oído hablar de la **Aurora Boreal**?
- No leo a ninguna **poetisa venezolana**.

Problemställning:

Även om det här handlar om att Zambombo försöker göra sig dum går det ändå inte att överföra eftersom vi säger ”norrskén”. Om skämtet ska fungera, får texten läggas på en högre nivå och det latinska namnet användas. Jag tror dock att man då får syfta på någon latinsk författare för att efternamnet ska gå hem.

Förslag:

- Har du hört talas om **Aurora Borealis**?
- Jag läser sällan **romersk poesi**.

Förklaring:

Jag behåller skämtet, men byter till ”romersk” eftersom vi använder det latinska namnet. Möjligen läggs skämtet här på en högre nivå eftersom vi oftast säger ”norrskén”, men eftersom Jardiel Poncela gillar att testa sina läsares intelligens så kanske det ändå fungerar.

Exempel 13 (S. 340) Association:

Ahora, después de veinte días de habitar en la **isla** (lo que podríamos llamar perfectamente “**islamismo**”), Sylvia, que se quejaba de frío por las noches, llevaba puesto el “smoking” de Zamb. Parecía una “vedette” de gran revista de espectáculo y seguía estando preciosa.

Problemställning:

Detta är en ordlek som av naturliga skäl inte går att återge på svenska. Islam har inget med öar (islas) att göra, och det är känsligt att skämta om religion.

Förslag:

Efter att ha bott tjugo dagar på **ön** (vilket innebar att de med rätta kunde kallas **"ölännningar"**) bar nu Sylvia, som klagade på att hon frös om kvällarna, Zambs smoking. Hon såg ut som en stjärna i ett nöjesmagasin och var fortfarande lika vacker.

Förklaring:

Detta är en anpassning till svenskan av naturliga skäl. Resultatet blir inte riktigt lika komiskt, men tillräckligt för att stilen ska lysa igenom. Här skulle även Alexievas teori kunna nämnas. Det är inte lika accepterat att skämta om islam idag, så jag hade nog inte velat ha med den ordleken ens om det hade fungerat konstruktionsmässigt i svenskan. Texten måste anpassas efter det sociala sammanhang vi lever i idag.

Exempel 14 (S. 349) Likhet mellan substantiv och verb:

Procuramos no separarnos demasiado de la **costa**, ¿comprende?; de esta forma, ya que nadie nos ha **costeado** el viaje, nos **costeamos** nosotros...

Problemställning:

Här skulle man väl i och för sig kunna leka med orden "kust" och "kosta/bekosta", men "costa" och "costear" är ändå mer lika varandra.

Förslag:

Vi försöker att inte **driva** ut för långt från kusten, förstår du? Eftersom vårt pengabekymmer **drivit** oss från vårt land är vi nu tvungna att **driva** från kust till kust...

Förklaring:

Jag har här försökt leka med andra ord än just "kust" och "kosta/bekosta". Innehållet är det samma – de har inga pengar och måste hålla sig nära kusten. Alexievas domäner skulle kunna nämnas, men även här handlar det om att orden inte liknar varandra i svenskan och anpassningen har endast med detta att göra. Dock blandas faktiskt två nya domäner med varandra – "att bli bortföst" och "färdsätt".

Punkt 4:

Exempel 1 (S. 126) Zeugma:

La clase era húmeda y de Historia Universal.

Problemställning:

Exempel på zeugma.

Förslag:

Det **var** en **fuktig** föreläsning **i världshistoria**.

Förklaring:

Zeugmat fungerar inte i svenskan eftersom det inte låter bra att säga att "föreläsningen/lektionen var fuktig och i världshistoria". Det är grammatiskt korrekt, men det låter illa. Skulle man skriva på detta vis, får man en ovanligare konstruktion på målspråket än på källspråket. Min lösning syftar mer till att ge en känsla av något inte stämmer i meningen, samtidigt som det är tydligt vad som menas.

Exempel 2 (S. 126) Homonymer:

Y el profesor – agriado por su vejez y por el fracaso de su existencia – recorría los bancos con un puntero en la mano atizando porrazos en los nudillos, **amoratados por el frío**, de los muchachos.

Problemställning:

"Amoratados" betyder visserligen just 'blåa av köld', vilket för det första egentligen gör det onödigt att lägga till "por el frío" (av köld). Det kan emellertid även betyda 'blåslagna', vilket skulle syfta tillbaka på det faktum att läraren slår dem på knogarna.

Förslag:

Och läraren – som på grund av sin höga ålder och sitt misslyckade liv kommit att bli en väldigt bitter man – gick längs bänkarna med en linjal i handen och snärtade till pojkarnas knogar, **blåa av köld och aga**.

Förklaring:

Kanske får man här lov att lägga till "och aga" för att visa att ordet har två betydelser. Att det kommer efter "av köld" ger det eventuellt en viss emfas/efterton.

Exempel 3 (S. 244) Dubbla homonymer:

Zambombo sólo oyó las últimas réplicas del diálogo:

- ¿Un amante, oficial de Aviación? ¡Qué vulgaridad! Si al menos hubiese sido soldado...
- ¿Qué quieres? A falta de soldados, buenos son los oficiales...
- ¿Y te quería mucho el oficial? ¿Era cariñoso? ¿Era **amante**?
- ¡Ah, no! -suspiró la otra-. La costumbre es la peor enemiga del amor. El **oficial** no era **amante** precisamente porque era el **amante oficial**.

Problemställning:

2 homonymer: ”amante” (älskvärd, älskare) och ”oficial” (officer, officiell).

Förslag:

Zambombo hörde bara de sista meningarna i dialogen:

- En älskare som var officer inom flygvapnet? Vad smaklöst! Om han åtminstone hade varit soldat...
- Vad begär du? Finns det inte tillräckligt med soldater så duger det allt med en officer...
- Älskade han dig mycket? Var han kärleksfull? Var han **älskvärd**?
- Oh nej!, suckade den andra. Vardagsrutiner är kärlekens värsta fiende. **Officeren** var inte särskilt **älskvärd** just eftersom han var den **officiella älskaren**.

Förklaring:

Jag känner inte att det går att hitta någon bra motsvarighet och har därför utelämnat ordleken. En viss ordlek finns kvar, eftersom man ser likheter i fråga om ordens form (älskvärd – älskare, officer – officiell), men i övrigt har jag låtit det vara.

Punkt 5:

Exempel 1 (S. 85) Användning av främmande ord och neologism:

No tengo predilección por ningún color, como declaraban en las **entreviús** los autores de siglo XIX, y puesto a elegir, elegiría el color *esfrucis**

*No aparece en el Arco Iris, pero es precioso.

Problemställning:

Intervju var inget nytt ord i svenskan under början av 1900-talet, men det var det i spanskan. Vad göra med en färg som inte finns?

Förslag:

Jag säger som 1800-talsförfattarna gjorde då de blev intervjuade: jag har ingen förkärlek för någon viss färg, och om jag var tvungen att välja en, så skulle jag välja *esfrucis**.

* Den finns inte bland regnbågens färger, men den är underbart vacker.

Förklaring:

”Intervju” har jag inte markerat eller gjort något med eftersom det var ett relativt vanligt ord i svenskan även under tidigt 1900-tal. Till skillnad från spanskan har man i svenskan dessutom behållit ordet. Jag har låtit färgen vara oöversatt, men ett annat alternativ hade varit att hitta på en färg med liknande form och anpassat detta till svensk stavning.

Punkt 6:

Exempel 1 (S. 121) Homonymer:

Lo que hizo fue subir a un “taxi” y decirle al “chauffeur” brevemente:

– ¡A la **estación**!

Habían recorrido unos doscientos metros y el “chauffeur” se volvió hacia él, preguntándole:

– ¿A la del Norte? ¿A la del Mediodía? ¿A la de las Delicias? ¿A la de Arganda? ¿O a la de las Pulgas?

– **¿Pero hay cinco estaciones en Madrid?**

– **Sí, señor. Y contando la Primavera, el Verano, el Otoño y el Invierno, hay nueve.**

Problemställning:

Homonymier (estaciones). Estación del Norte finns ej idag, utan den är en metrostation och kallas även Príncipe Pío (eller la antigua estación del Norte). La del mediodía heter idag Estación de Atocha. La de las Delicias är idag ett järnvägsmuseum. La del Arganda heter även Estación de Vicálvaro, men vissa tåg avgår från Puerta de Arganda. La de las pulgas är samma som La de las Delicias. Idag finns även en station som heter Chamartín. Det kan vara bäst att använda de som finns idag och kanske även de som är kända som museum. Vad gäller ordleken får man antingen ta bort den eller hitta på något helt nytt.

Förslag:

Det han gjorde var att hoppa in i en taxi och skyndsamt säga till chauffören:

- Till stationen!

De hade åkt cirka 200 meter när chauffören vände sig om och frågade:

- Norte, Mediodía, Delicias, Arganda eller Pulgas?
- Finns det alltså fem stationer i Madrid?
- Ja, så är det.

Förklaring:

Jag har här valt att ta bort ordleken, eftersom vi inte har någon motsvarande i svenskan. Det jag föreslår är att man kompenserar på annat ställe med någon liknande ordlek.

Exempel 2 (S. 333) Likhet mellan substantiv och inlånat verb:

No hablaré de nada de esto, no. Y del paso del “Gillette” por el Canal de Panamá, yendo de **esclusa** en **esclusa**, **escluso** decir que tampoco hablaré*.

* Despreciable juego de palabras (el de las **esclusas** y el **escluso**) que he incluido para que algunos compañeros tengan ocasión de decir que la novela es una facha.

Problemställning:

Detta är en svåröversatt ordlek: ”esclusir” är ett gammalt occitanskt (gammalfranskt) ord som sedan kommit att bli ”exclure” (utesluta). Författaren har förmodligen endast lånat in det för att det ska passa ordleken.

Förslag:

Nej, jag kommer inte att ta upp något om det. Och **jag tänker inte ens** berätta att jag inte heller kommer att tala om "Gillettes" resa på Panamakanalen, där den åkte från **sluss** till **sluss**.

Förklaring:

Tyvärr får jag även här välja att utesluta fotnoten, eftersom jag inte kan återge ordleken. Det är mycket svårt att översätta något som är hämtat från ett annat språk och inte betyder något för den nya målgruppen. Alternativet är att använda ett norskt eller danskt ord som svenskar kanske skulle förstå, men det blir ganska ansträngt.

Exempel 3 (S. 376) Likhhet mellan egennamn och verb:

*A nadie debe extrañar que Zamb fuese a tomar el Metro de **Sol-Ventas**, puesto que iba a **sol-ventar** un asunto.

Problemställning:

Ytterligare en ordlek som blir svår att återge.

Förklaring:

Denna ordlek skulle jag välja att helt utesluta, vilket innebär att jag hade tagit bort hela fotnoten. Alternativet är att kompensera med punkt 7 eller 8 vid annat tillfälle.

Bilaga 2: Översättning av sista kapitlet i *Amor se escribe sin hache*

Med sin nya förmögenhet på 3 miljoner pesetas (månatlig avkastning på 11 250) började Zamb leva likt en prins i en wieneroperett tonsatt av Leo Fall. Hans pessimism hade flytt sin väg, skrämmd av fjäderpennans kraftsande i checkhäftet.

På morgnarna tog han ridturer på en ”pur-sang” häst (pristagare i Derbyt 1925), som var slank, lång och silkeslen likt en skolflickas flätor.

På eftermiddagarna körde han runt i sin Bugatti (Grand Prix), som var blå, hisnande och outtröttlig likt medelhavets vatten.

På kvällarna gick han på kabaréer och dessa lämnade han med en aggressiv, oförsämd och optimistisk fylla, likt en satirisk veckotidning.

Och hans smokings och frackar fläckades åter av dyra viner.

Men fortfarande vägrade Zamb att titta åt en kvinnas håll.

Fermín lade in den slutgiltiga stöten.

.....

En kväll infann sig Fermín Martínez – don Fermín Martínez – i Zambombos – don Elías Pérez Seltz – slottsliknande hus tillsammans med två svarthåriga kvinnor med eleganta ben, glänsande pupiller, stor byst, vita armar, röda läppar och total avsaknad av förlägenhet.

- Får jag lov att presentera mina väninnor Dolly och Molly, sa Fermín? Jag tog dem med mig så att vi alla kan äta middag tillsammans. Du och jag kan ägna kvällen åt att minnas det förflutna och dessa två damer kan ägna kvällen åt de sysslor som hör kvinnor till.
- Tack, svarade Zamb, men jag följer inte med. Kvinnor gör mig galen.

När Dolly och Molly hörde detta blev de genast mycket förälskade i Zamb.

Fermín tog upp en havannacigar ur ett ebonitetui och vände sig åter mot Zamb.

- Var inte så hård, manade han honom med kärleksfull vänlighet. Ett liv utan kvinnor är som en skyskrapa utan hiss. Antingen kommer du med oss och äter middag eller så ger jag dig tio örfilar på raken.
- Nåväl, jag följer med dig så du slipper lyfta händerna.

Och så bad han en betjänt om sin hatt, sin kappa, sin promenadkäpp och sina handskar.

De stod i dörröppningen och diskuterade vart de skulle åka.

Till slut sa Zambombo:

- Varför tar vi inte och åker till den där baren vid Cuatro Caminos, där vi stötte på varandra förra året?
- ”Nordpolen”?
- Just det. ”Nordpolen”. Vore det inte trevligt?
- Jo. Det låter inte så dumt.

Och så tog de metron som fyra fina människor.

.....

Deras intåg i baren skapade en väldig spänning. Plötsligt hade hela lokalen fyllts av doften från Dollys och Mollys parfymer.

Fermín frågade servitören:

- Är er ”vermouth” kall?
- Vi förvarar den mellan isberg.
- Då skulle vi vilja ha fyra ”vermouths” och menyn... Oh! Se till att ingen isbjörn trillar ner i våra ”vermouths”...
- Självklart. Det ska jag meddela vår bartender.

Då frågade Molly, vars slanka ben intimt stötte emot Zambombos ben under bordet, den unge mannen:

- Men du... varför gör kvinnor dig galen?

Zamb skulle precis till att svara, men Fermín hann före:

- Därför att denne unge herre, förklarade han och pekade på Zamb, har tagit det där med att älska på för stort allvar, utan att ha i åtanke att älska inte stavas med e.

Dolly och Molly började skratta, precis som alla kvinnor gör när det är något de inte förstår. (Det är därför de skrattar så mycket hela dagarna.)

- Sch! Det är inget att skratta åt, protesterade Fermín... Jag menar allvar. Allt som är av värde, de enda viktiga tingen i världen, stavas med e. Och tittar vi på motsatsen så stavas ingen av alla de saker som inte har någon betydelse med e.
- Förklara närmare, bad Zambombo intresserat.
- Det behövs ingen förklaring. Det räcker med att gå igenom ordboken. Leta efter saker av stort värde och du ska se att de alla stavas med e. ”Effektivitet” stavas med e, ”erfarenhet” och ”eftertänksamhet” likaså. Saker som har med livet att göra stavas med e: ”embryo”, ”Embla”, ”ekosfär”... ”Elokvens”, något som är viktigt för en talare, stavas även det med e.

Nya skratt.

- Jag får er att skratta, eller hur? Skrattet är något av det viktigaste i världen och "esperi" stavas med e.
- Och äta? Är det inte viktigt att äta?
- Tror jag det... Det är därför de livsviktiga aminosyror vi måste få i oss med hjälp av föda kallas "essentiella". Och inte att förglömma, vi har ju även "efterrätten" och den goda "eftersmaken"... Är det viktigt att lägga vår tid på de liv som ännu inte blivit till? Nej, för vi vet ännu inget om dem. Kan vi göra något för att få tillbaka de liv som ändats? Nej, för de har redan gått förlorade. Det som är viktigt är det liv som finns här just nu – vår "existens". Och vad skulle kunna vara viktigare än "entusiasmen"? Vänskap stavas inte med e, men från en vän får vi "empati" och "engagemang". Utan grundämnen hade livet inte funnits, därför kallas dessa även "element" och då de inte är bundna till andra ämnen är de "elementära", ett ord som även betyder "enkel". Och "eftertänksamhet" stavas även det med e.

Fermín tystnade ett ögonblick för att sedan tillägga:

- Alla symboler för viktiga ting har det där e:t i början... "Eris" symboliserar ondskan, "elektriska ålar" står för det skadliga och "eudemonism" för lycka och det goda. "Efferenta nerver" reglerar kroppens viljestyrda rörelser, "extremiteterna" bär upp kroppen, "energi" innebär styrka, "eufemism" står för det sköna och "eländig" för det fula, med dess superlativformer "elända" och "elände". "Evigheten" symboliserar äktenskapets löften, vi vill utgöra en "enhet" tillsammans med våra landsmän och på vår "egendom" känner vi oss trygga tillsammans med de som delar vårt blod. Detta samma blod som är så livsviktigt innehåller röda blodkroppar – "erythrocyter" och en propp som fastnat i ett blodkärl, något som är mycket allvarligt, kallas för "embolus". Värme får vi från "elementet" och kyla från "Electrolux". Två mycket viktiga substantiv som betecknar människans ansträngning under många sekel är "evolution" och "empiri" och den människoart som överlevt längst tid på jorden heter Homo "Erectus". Människan gjorde ett stort framsteg då hon lärde sig att göra upp "eld", eftersom det då gick att tillaga maten. Världens högsta berg fick sitt namn av geografen "Everest", symbolen för läkekonsten är "eskulapstaven", en av de äldsta litteraturgenrerna är "epiken", och de bästa bilarna är av märket "Essex". I det som idag är Irak finner ni en flod, vars vatten hjälpte ett helt folkslag att skapa en civilisation och som naturligtvis stavas med e; den flod jag talar om heter "Eufrat".

- Och moral? Är inte moral viktigt, frågade Zambombo? Och trots detta...
- När moralen blir till något viktigt talar man om "ethos". Det är precis som med ordet likhet, som ju är något väldigt bra men ändå stavas utan e, men när vi talar om det som något viktigt stavas det med e: "ekvivalens"; och ord som har med likhet att göra börjar med "ekvi-" ... När vi tar land från en annan människa så "erövrar" vi. Och...
- Och litteraturen? Litteratur stavas inte med e, avbröt Dolly!
- Vilken okunskap! Vet du inte att den lyriska poesins musa heter "Erato"? Ibland måste man gå tillbaka till antiken för att hitta de e:n som försvunnit på vägen. Ett av de tidigast kända rikena hette "Elam", det rike man förknippar med samhällsutveckling är "Egypten", och sist men inte minst har vi de folkslag som utvecklade kavalleriet – de "Eurasiska nomaderna". Mänskligt vetande är samlat i "encyklopedier", någon som lyckas med en bedrift är "enastående". Och just det! Grammofonens föregångare är fonografen och är det inte så att den uppfanns av "Edison"!

Denna gången skrattade även servitören.

- Därför, fortsatte Fermín, stavas älska, som inte har den minsta betydelse, inte med e. Det där med att älska borde inte tas på allvar. Älska stavas inte med e!... Man borde skratta åt allt som inte stavas med e...
- Då ger du mig rätt, påpekade Zambombo, för kvinna stavas inte med e.
- Naturligtvis! Visst är det så! För inte heller kvinnan bör tas på allvar. För att vara lycklig, för att inte lida, för att inte bli pessimistisk och bitter, bör man inte söka något annat i en kvinna än det jag söker, och det är något som skrivs med e: "Eva".
- Nu har jag dig min vän!, sa Zambombo medan han vred på en kran för att fylla sitt glas med "vermouth", för du och jag har något i överflöd, något som är ytterst viktigt och som trots detta inte stavas med e.
- Och vad är det?
- Pengar.

Fermín funderade. För en sekund tycktes han besegrad, men han återhämtade sig genast och utropade triumferat:

- Och "ekonomi"! Skrivs inte "ekonomi" med e? Där ser du!

.....

Och nu känner författaren sig tvungen att avsluta sitt arbete med en annan (minst lika viktig) fras som även den börjar med e.

Författaren avser den latinska fras som lyder:
”Et hic est finis liber”.

Det vill säga: ”Och detta är slutet på boken”.

Slut på romanen
Madrid – 29 september 1928.